

Az SZKP XXV. kongresszusának, illetve a könyvtárügyről szóló párttárgyalatnak ösztönzésére a műszaki könyvtárak széles körű propagandába kezdtek a kongresszusi anyagok, a társadalmi-politikai, közgazdasági és műszaki irodalom népszerűsítése, a szocialista munkaverseny, a minőségi színvonal emelése és a gazdaságos termelés támogatása érdekében.

Ezt bizonyítja, hogy az elmúlt években a műszaki könyvtárak többségében másfél-kétszeresére emelkedett a kiállítások, az információs napok, a szakmai napok száma. Mind általánosabbá válik az ipari dolgozók egyéni és csoportos tájékoztatása a könyvtárak őket érdeklő állományáról. Fellendült a kurrens és a retrospektív bibliográfiák kiadása, különféle szakirodalmi segédletek közzététele.

A szükségletek gondos elemzése alapján folyik a szakirodalomnak és az információknak a műhelyekbe történő eljuttatása, vagy a kisvállalatok szakirodalommal való ellátása. Így pl. 1974 és 1975 folyamán a vasúti szállítási ágazatban 11 új szakkönyvtárat, 100 kölcsönzőhelyet és több mint 200 letéti könyvtárat szerveztek. Hasonló intézkedések tanúi lehetünk más ágazatok területén is. Ezeknek az erőfeszítéseknek köszönhetően az Oroszországi Föderatív SZSZK 80 ezer vállalata részesül ma már szakirodalmi és információs ellátásban, noha csak 23,5 ezer vállalat rendelkezik saját könyvtárral.

2. A hálózati elv mind következetesebb érvényesülése

A műszaki könyvtárügy akkor kezdett formálódni, amikor kialakultak a népgazdaság tervszerű irányításának alapjai, nevezetesen 1920-ban, az első távlati fejlesztési terv – a népgazdaság villamosítására vonatkozó GOELRO – elfogadásakor. Ettől kezdve mind következetesebben érvényesültek Lenin könyvtárügyi irányelvei: a pártosság, az országos méretű központosítás, a szükségletnek megfelelő könyvtártípusok kialakítása, a könyvtárak nyilvánosság tétele. Az irányelvek gyakorlati megvalósulásának eredményeként a műszaki könyvtárak hálózatba szerveződtek a termelés szerkezetére szerinti tagolódásban és a területi eloszlás figyelembevételével.

A műszaki könyvtári hálózat fejlesztése azóta is az ágazati és a területi elvek alapján folyik. 1931-ben nagy lendületet adott a hálózat továbbfejlődésének a termelési-műszaki propagandával kapcsolatos párttárgyalat.

A legutóbbi évek gazdaságirányítási változásai (a két- és háromlépcsős irányítási rendszer bevezetése, a termelési-tudományos egyesülések létrehozása stb.) különösen kedveznek a műszaki könyvtárügy legmegfelelőbb szervezeti rendje kialakításának. Lehetőség nyílik ui. arra, hogy a legnagyobb vállalati és kutatóintézeti szakkönyvtárak hálózati alközpontokká váljanak és köztársasági, megyei, járási és egyesülési szinten koordinálják az

azonos profilú szakkönyvtárak munkáját. Ezáltal az ágazati központi könyvtárak és a területi központi könyvtárak hatékonyabb könyvtárközi kapcsolatokat építhetnek ki egy-egy területen. Ezzel a hierarchizálódással párhuzamosan folyik a műszaki könyvtárak és az információs intézmények integrációja.

3. Törekvés a könyvtárközi együttműködés elveinek és szabályainak meghatározására

A bonyolult és sokféle könyvtártípust magába foglaló műszaki könyvtári hálózat létrejöttétől kezdve élt a törekvés, hogy a kölcsönös előnyökkel járó könyvtárközi együttműködés elveit és szabályait pontosan meghatározzák. Ez az igény ugyancsak a lenini könyvtárügyi elvekből következik. A hálózaton belüli és a hálózatközi, illetve az ágazaton belüli és az ágazatközi együttműködés annál változatosabb és gazdagabb lett, minél magasabb fejlettségi szintre jutott a szovjet könyvtárügy.

Az ötvenes évek végén alapított Állami Műszaki–Tudományos Nyilvános Könyvtár (GPNTB) különösen aktív kezdeményezője és gondozója lett az együttműködésnek.

Napjainkban a specializáció, a gyűjtőkori elhatárolás és az állományfeltárás kívánja meg leginkább az együttműködést és a központilag irányított munkamegosztást. Az információk terjesztése és cseréje, általában a korszerű – gépesített és automatizált – információellátás pedig nem is képzelhető el munkamegosztás és együttműködés, illetve mindennek szabályozása nélkül. Az időszerű szabályozási feladatokat az a terv határozza meg, amely a szovjet szakkönyvtárügy 1976 és 1980 közötti fejlődéséhez szolgál alapul.

[KARATÜGINA, T. F.: Nekotorie itogi naucsno-tehnicseskikh bibliotek = Szovetszkoe Bibliotekovedenie, 1977. 5. sz. p. 12–25.]

(Futala Tibor)

Folyóiratok gazdaságossági kérdései szakkönyvtárakban

A Bradford-eloszlás alkalmazása a CFTRI Library folyóiratállományára

Valamely könyvtár által előfizetett folyóiratok száma nem jelzi a könyvtár hatékonyságát, különösen nem szakkönyvtárak esetében, amelyek általában több folyóiratot szereznek be, mint amennyit olvasóik át tudnának nézni. Ez részben indokolható azzal, hogy a szakterület releváns irodalma szóródik, mégis a szakkönyvtárak jelentős összegeket takaríthatnának meg anélkül, hogy nyújtott szolgáltatásaikat feláldoznák.

Minden olyan döntési modell, amely szakfolyóiratokra vonatkozik, szükségképpen *Bradford törvényén* alapszik. Az eddig ismertetett nagyszámú modell közül *Brookes-modellje* jelzi az elérhető megtakarítás mértékét is. Az indiai Központi Élelmiszeripari Kutatóintézet (*Central Food Technological Research Institute, CFTRI*) könyvtára ezért erre a modellre építette folyóiratállományának gazdaságossági elemzését.

A CFTRI 1950-ban létesült, könyvtára már az intézet tervezése alatt funkcionált, s gyűjtőkörét a kutatási profil bővülésével arányosan fejlesztette. Mint minden szakkönyvtárnál, az állomány zöme itt is folyóiratokból áll (315 folyóirat), amelyek nagyobb része elő van fizetve, de kapnak folyóiratokat cserébe és ajándékként is. Az előfizetett folyóiratok száma 216, ebből 164 külföldi.

Az elemzéshez szükséges adatokat a könyvtár által kiadott *Documentation List* szolgáltatta, amely a beérkező folyóiratszámok közül az intézet számára relevánsakat regisztrálja. A vizsgálat az 1975-ben megjelent cikkekre terjedt ki.

Az eredmények megbízhatósága érdekében Brookes mindkét (numerikus illetve grafikus) módszerét alkalmazták. A numerikus módszerhez meghatározták az *átlagos folyóiratköltséget* (előfizetési díj, nyilvántartási és postaköltségek stb. a viszonylag olcsó indiai folyóiratok kizárásával): 786 rúpia. Az *átlagos másolatköltséget* a másolásra fordított összeg és a másolatok száma alapján számították ki (17 rúpia).

A Brookes-modell szerint azokat a folyóiratokat, amelyek évente $786 : 17 = 46$ -nál kevesebb releváns cikket közölnek, nem gazdaságos előfizetni, ezek esetében célszerűbb a releváns cikkek másolatát beszerezni. A könyvtárnak csupán 17 folyóirata van, amelyik 46-nál több releváns cikket közöl évente. Biztonság kedvéért

célszerű a 46-os küszöbértéket kissé csökkenteni, mondjuk 40-re. Azokat a folyóiratokat, amelyek évente 40-nél kevesebb releváns cikket közölnek, nem gazdaságos előfizetni. Ez természetesen érinti a csereként vagy ajándékként kapott, továbbá az olcsó indiai folyóiratokat. Az elérhető megtakarítás mintegy évi 63 ezer rúpia volna.

A *grafikus módszerrel* becsülhető azon folyóiratok mennyisége is, amelyek évente legalább egy, az intézet számára releváns cikket publikálnak (a vizsgálat szerint 703). A gyakorlati számításokban ennek ellenére a könyvtár által ténylegesen beszerzett 315 folyóiratra számítva, előfizetésre érdemesnek 18 folyóirat tűnik, ezt az értéket biztonsági okokból 20-ra emelték. A teljes becsült megtakarítás összege a grafikus módszer alapján megközelíti a 63 ezer rúpiát (a két módszer tehát hasonló eredményre vezetett).

A vizsgálat során további következtetések is levonhatók. Ezek szerint ha a könyvtár a rangsor első 20 folyóiratát fizetné elő, jelenlegi bibliográfiai teljességének 45%-át tudná biztosítani (a többi 295 folyóirat eszerint a releváns tételek 55%-át adja). Az évente legalább egy releváns cikket tartalmazó, de eddig elő nem fizetett folyóiratok a teljes bibliográfiához 12,5%-kal járulnak hozzá.

Az elemzés szerint a Brookes-modell mindkét módszere eredményesen alkalmazható folyóiratok előfizetésére vonatkozó döntések meghozatalára.

/RAGHAVAN, K. S.—SHALINI, R.: *Economics of periodicals in special libraries: an application of Bradford's distribution to CFTRI Library periodicals holding*. = *Annals of Library Science and Documentation*, 24. köt. 1. sz. 1977. p. 34–41./

(Sárdy Péter)

INFORMATIKAI KUTATÁSOK

Informatikai kutatások a Szovjetunióban (1968–1977)

Az országos tudományos és műszaki információs rendszer főbb továbbfejlesztési irányainak meghatározásakor, az erőforrások felosztása során az elsőbbség helyes megállapításakor nagy jelentősége van az informatika területén az utóbbi 10 évben végzett szovjet kutatások helyes értékelésének és a még megoldatlan feladatok feltárásának.

Az informatika és az információs tevékenység fejlesztését az országos tudományos-műszaki információs rendszerről (1966), a társadalomtudományi tájékoztatás megjavítására irányuló intézkedésekről (1968) és az országos tudományos-műszaki információs rendszer továbbfejlesztéséről (1971) szóló kormányhatározat szabta meg.

A fenti rendelkezéseknek megfelelően a Szovjetunió Minisztertanácsa Tudományos és Műszaki Állami Bizottsága határozatot hozott az egységes tudományos-műszaki információs rendszer és az Országos Automatizált Tudományos-Műszaki Információs Rendszer létrehozásának programjáról.

Az elmúlt 10 évben a tudományos tájékoztatás területén számos fontos esemény zajlott le, melyek közül a legfontosabbak a következők:

a tudományos-műszaki információ szabadegyetemének megnyitása a VINITI-ben 1969. november 13-án;

az információs dolgozók össz-szövetségi tanácskozása (Moszkva, 1971. augusztus 26–27.);

az Információs Dolgozók Továbbképző Intézetének megnyitása (Moszkva, 1971);